

Jób könyve

Amikor Jób könyve szóba kerül a legtöbben azt várják, hogy az evilági szenvedés valódi okainak feltárására kerül sor. Ez ugyan érthető, hiszen talán minden ember szeretne választ erre a kérdésre és bár a könyv szereplői maguk is sokat filozofálnak ezen, végül konklúzió nem hangzik el. Véleményem szerint a Jób könyve nem ad választ erre a kérdésre, talán azért nem, mert nem vagyunk alkalmasak a válasz befogadására.

Egy ismerősöm vetette fel nemrég az ötletet, miszerint a világ valójában sokkal több dimenzióból áll, mint amennyit jelen állapotunkban fel tudunk fogni és ezért van az sok helyütt a Bibliában, hogy akik mennyei jelenés szem- vagy fültanúi voltak, azt állítják, hogy nem tudják elmondani mit volt az. Vagy ha épp elmondják, nem igazán tudunk mit kezdeni vele. A mennyei dolgok leírása az egyszerre több irányba néző és mindenfelé haladó szellemi lényekről lehet annak a következménye, hogy az író egy multi-dimenzionális lény „látványát” próbálta meg elének tárnai, de kevés sikerrel tudjuk a képet az általunk ismert három dimenzióban újraalkotni. Talán hasonló korlátokkal rendelkezik az a befogadóképességünk is, ami lehetővé tenné szenvedés kérdésének teljes körű megértését. Éppen ezért meg sem próbálom ezt a kérdést kivesézni, már csak azért sem, mert mint mondtam, szerintem a Jób könyve sem ad rá választ. (Vagy ad, csak egy olyan „dimenzióban”, amit én most nem látok.)

Akkor miről szól a Jób könyve? Adott egy ember (Jób), aki mindent aszerint cselekszik, ahogy az Istennek tetszik. Igen gazdag, mert Isten megáldotta és jól megy sora, békében és boldogságban él népes családjával.

A könyv elején egy mennyei jelenet szemtanúi lehetünk, ahol Isten a Sátánnak dicséri Jóbot, mondván Istenfélő és büngyűlölő. A Sátán azt állítja, hogy Jób igazsága, Isten iránti szeretet, csak azért áll fent, mert Istentől sok jót kapott. Felveti, hogy ha ez nem így lenne, Jób Isten iránti szeretete is más lenne.

Miután Isten (két lépésben) hatalmat ad a Sátánnak Jób mindene felett – az életét kivéve – láthatjuk a Sátán tevékenységét; Jób teljes vagyona, gyermekei, sőt még az egészsége is semmivé válik.

Ezután Jóbot meglátogatják a barátai és megpróbálják „megvigasztalni”. Elsőként Jób szólal meg, kiöntve szíve keserűségét átkozva a napot is, amikor megszületett a sok szenvedés miatt, amin épp keresztül megy. Erre reagálva a barátok sorban állnak elő érveikkel, melyekkel Jób helyzetére kívánnak magyarázatot találni. Mondanivalójuk lényege, hogy Jób bizonyosan elkövetett valami bűnt, aminek a büntetése miatt van nyomorult helyzetében. Jób gyakorlatilag minden válaszában hangsúlyozza, hogy büntelensége miatt igazán nem érdemelte ki az a helyzetet, amiben van. A barátok ugyan semmilyen konkrét bűnnel nem tudják vádolni Jóbot, de logikájuk szerint más oka nem lehet a kialakult helyzetnek.

A könyv végén Isten is megszólal és bár elmarasztalja Jóbot azért, mert perbe mert szállni Istennel, mégis a barátokról mondja, hogy nem szóltak Felőle (Istenről) igazán, sőt Jóbnak magának könyörögnie a barátaiért, hogy Isten ne sújtsa le rájuk ezért. Vajon milyen büntetésre méltó dolgot követtek el Elifáz, Bildád és Cófár?

Az első két dolog, ami felfedezhetünk, egy halmazelméleti modell probléma és egy logikai – ha úgy tetszik érveléstechnikai – hiba. A Bibliában Isten azt állítja, hogy a bűnösöket megbünteti, az igazakat megjutalmazza, illetve a bűn átkot, míg az igazságosság áldást eredményez. Az átkok lehetséges következményei ugyanúgy fel vannak sorolva mint az áldáséi (5 Mózses 28). Jelentősen leegyszerűsítve: az Isten által kinyilatkoztatott állítások szerint tehát az emberek cselekedeteinek következménye az

áldás vagy átok és ezek következményei kellemes vagy épp ellenkezőleg, finoman szólva is kellemetlen dolgok.

A halmazelméleti problémát az okozza, hogy a Biblia sehol sem említi, hogy például az Ebál hegyén elhangzott felsorolás lefedné az összes lehetőségek halmazát, nyilván a felsorolás inkább csak példákat állít elénk. Látnunk kell, hogy a felsorolt dolgokon kívül is történhetnek jó vagy rossz dolgok az emberrel, de azt is – és sokan pont erről felejtkeznek el – hogy a felsorolt dolgokat más is előidézhetheti.

Hogy egy banális példával éljek: Józsi és Béla (mondjuk még kisgyermekként) együtt játszanak. Anya és apa megmondja előre nekik, hogy szépen játszanak, mert ha bunyó támad, az – nyilván a bántalmazotti oldalon – fájdalmat fog okozni. Ennek ellenére, Józsi mégis kupán vágja Bélát, akinek ez – amint megmondatott – komoly fejfájást okoz. Béla ezután egy életre megjegyzi, hogy a kinyilatkoztatott összefüggés nyilvánvalóan fennáll. Azonban, ha élete folytán később Bélán erőt vesz a migrén, nem sok értelme van Józsihoz rohannia, annak bocsánatkérését követelve. Ezen példában egyértelmű, hogy Béla fejfájását más is okozhatja, de amikor bibliai igazságokról gondolkozunk a való életben, valahogy mégis hajlamosak vagyunk erről elfelejtkezni.

Ehhez jön még hozzá, hogy a bűnnel és bűnhődéssel kapcsolatos bibliai állítások ha-akkor jellegűek, vagyis az egyikből következik a másik. A Biblia nem állítja sehol, hogy ezek az állítások használhatóak lennének „ha-csak akkor” formában, vagyis a következtetési lánc megfordítható lenne. Ennek igazságát elég könnyen beláthatjuk, hiszen míg az anyagi javak bővülése is az áldás egyik lehetséges következménye, mindenki számára nyilvánvaló, hogy lehetséges anyagi javakhoz jutni mondjuk egy sikeresen kivitelezett bankrablás által is. Ha ez a logikai következtetés megfordítható lenne, akkor az egyértelműen azt jelentené, hogy a példaképp említett erőszakos bűncselekményt elkövető személy jogosan gondolná, hogy a bankrablás sikere önmagában Isten jóváhagyásának egyértelmű bizonyítéka.

Erre persze sokan, akik az érvelés megfordításának alkalmazását a gyakorlatban nem vetik el, azonnal felkiálthatnának, hogy ez így nem igaz, hiszen az áldás és az átok nem azonnal hat, a cselekedeteknek van valamiféle eredője, amely hosszabb távon fejt ki a hatását. Ez persze önmagában igaz lehet, de ebből viszont az következik, hogy mivel nem tudjuk mennyi a dolgok „átfutási ideje”, bármely ember aktuális állapotából semmilyen következtetés nem vonható le. Sőt, ahogyan arra maga Jób is felhívja a figyelmet (Jób 21:7-15), előfordul, hogy az egyértelmű bűnösök békében és meglepéssel szállnak sírba, vagyis egész földi pályafutásuk során nem érte el őket az elvárt isteni büntetés. Ez a gondolat a kereszténységben, ahol a végleges ítéletet – jutalmazást vagy büntetést – már a túlvilágon várjuk, talán már nem okoz akkora megütközést, azonban az ezéleti – látszólag ok nélküli – szenvedéssel már jóval nehezebben vergődünk zöldágra, de erről majd később.

Az Isten ígéreteinek időbeli lefutásával kapcsolatban jut eszembe Dávidról egy rövid történet, amely a Sámuel első könyvének 26. részében van leírva. Itt Dávid és Abisaj belopódtak Saul táborába, amikor az és emberei is aludtak és lehetőségük nyílt az őket kergető Saultól egyszer és mindenkorra megszabadulni. Abisaj felajánlotta Dávidnak – gondolom a korábbi esetből tanulva – hogy majd ő elintézi Sault. Abisaj két dolgot is mondott Dávidnak: 1) *„Isten most a kezébe adta az ellenségedet”,* 2) *„Egyetlen szúrással végzek veled, nem lesz szüksége többre.”* Magyarul „ez Isten akarata” és „nem fog szenvedni”. Ennek ellenére Dávid nem élt a lehetőséggel és a következőt mondta: *„Amilyen biztos, hogy az Örökkévaló él, olyan biztos, hogy maga az Örökkévaló fog Saulra lesújtani. Vagy eljön az ideje, és meghal, vagy pedig csatában esik el.”*

Számomra ebben az a csodálatra méltó, hogy bár Dávid tudta magáról, hogy őt Sámuel Saul helyett kente fel királlyá, úgy gondolta, hogy ennek a helycserének a kivitelezése is az Isten feladata és maximálisan biztos volt benne, hogy ezt Isten meg is fogja cselekedni, nem hiába vár erre évek óta. Az, hogy elutasította, hogy meggyilkolja vagy meggyilkoltassa Sault mutatja, hogy Dávid értékrendje

milyen harmóniában volt az Istenével. Ezen kívül – ami számomra még megdöbbentőbb – Dávid úgy gondolta benne van a pakliban, hogy Isten nem erőszakkal távolítja el Sault a trónról, hanem egyszerűen öregségében fog meghalni. Tehát még akár évtizedek is eltelhetnek addig, amíg az ígéret bekövetkezik és ez nem vette el Dávid hitét vagy lelkesedését. Ez némi bepillantást enged abba, hogy milyen mély meggyőződéssel hitt Dávid Istennek és bízott Benne, az aktuális – nem túl rózsás – körülményei közepette is. Kezdem érteni, hogy mit látott Isten Dávid szívében, ami annyira tetszett neki.

Visszatérve Jóbra; beláttuk tehát, hogy Jób barátai megszólalásaik során formális logikai hibát követtek el azáltal, hogy önkényesen megfordítottak egy vagy több ok-okozati összefüggést. Azonban vajon Isten a formális logika szabályainak felrúgása miatt haragudott volna meg a három barátára? Nem valószínű.

Feltéve, hogy igaz az az állítás, amit az egyik Biblia tanítótól hallottam, miszerint a Bibliát a Biblia magyarázza, ott kell lennie a válasznak erre a kérdésre is.

Nekem két rész tűnt fel a Jób könyvében. Az egyik a 13. rész 7-11 versek¹:

*Vajon Isten érdekében beszéltek hamisan?
Vajon az ő kedvéért ravaszkodtok ennyire?
Őt akarjátok védeni velem szemben?
Csak azért álltok mellé, mert ő az Isten!
Mi lesz, ha megvizsgálja szándékotokat?
Vajon őt is becsaphatjátok-e, mint az embereket?
Megbüntet titeket biztosan, ha részrehajlók vagytok!
Nem féltek-e ítéletétől, nem rettentek személyétől?*

Ebben a részben – nekem úgy tűnik – hogy Jób azt veti a barátai szemére, hogy elfogultak ebben az ügyben, amiben Jób az Istennel szemben követeli az igazságát és pusztán haszonlesésből próbálnak Istennek igazat adni, egyszerűen mert Tőle jobban tartanak.

Érdekes gondolat ez és ha Jóbnak igaza van, akkor ez valóban ok lehet arra, hogy Isten megorroljon valakire, hiszen jól tudjuk, hogy Isten „a szíveket vizsgálja”, tehát pontosan tudja ki, mikor, mire gondol vagy épp milyen szándékok vezérlik. Ebben az esetben pedig – ha Jób nem tévedett – a barátokat nem épp az igazságszeretet, hanem épp ellenkezőleg, a nagyobb hatalomtól való félelem vagy éppen haszonlesés hajtotta, hajlandóak voltak eltagadni Jób igazát azért, hogy jól (vagy csak kevésbé rosszul) járjanak.

A másik rész a 26. rész 2-4 versei, amiben Jób nem kevés gúnnyal a hangjában így válaszol Bildádnak:

*Te aztán jól megvigasztaltál engem, nyomorultat!
Bezzeg bátorítottál szavaiddal, hogy megerősödjem!
Milyen szerencse, hogy ennyire bölcs vagy, s tanácsot adtál az ostobának!
Még jó, hogy tanítottál, s nem sajnáltad tőlem bölcsességed kincsesládát!
Ki segített neked, hogy ilyen szépeket mondj?
Miféle szellem szólt belőled?*

Ebből a részből az utolsó mondatot emelném ki: „Miféle szellem szólt belőled?”.

Vajon Bildádot milyen indulat, szándék vezérelte mondandója megfogalmazásakor? Egy egyszerű feleletválasztós kérdéssé redukálom a problémát. A szeretet? Vagy még pontosabban a felebaráti

¹ Az idézetek a magyar egyszerűsített (ERV) fordításból származnak

szerepet? Vajon segítő szándék vezérelte és valahogy könnyíteni szeretne volna barátja kínjain vagy inkább „védelmébe vette” Istent, hátha így elkerülheti, hogy saját magának is hasonló szenvedésben legyen része?

Ezek a kérdések számomra fontosnak tűnnek és véleményem szerint mindenképpen érdemes elgondolkodni rajtuk, nem elsősorban Jób barátainak indítékait illetően, hiszen bármit is gondolunk, az ebből a távlatból mindenképp csak spekuláció marad, azonban a saját motivációink vizsgálata során rendkívül hasznos lehet. Viszont még nem teljesen válaszoltuk meg eredeti kérdésünket, hogy mi lehetett az, amit a barátok Istenről mondtak és haragra ingerelte Őt.

Ahhoz, hogy közelebb juthassunk a megoldáshoz érdemes megvizsgálni nem csak azt, amit Elifáz, Bildád és Cófár mondott, hanem összehasonlítani azzal, amit Jób mondott, illetve a történet végén megszólal egy negyedik vendége is Jóbnak, Elihú. Ő azért érdekes, mert bár Jóbót ő is kritizálja, Isten mégsem sorolja a megfeddendők közé. A költői képek művészi elburjánzása miatt talán nem triviális megtalálni a mondanivalók lényegét, de úgy vélem, hogy az Elihú és Jób szájából elhangzottak abban különböznek a három barát által hangzottaktól, hogy az Istennek, ha úgy tetszik, nagyobb mozgásteret hagynak.

A 25. fejezetben Bildád a többi megszólaláshoz képest meglehetősen rövidséggel – összesen hat versben – szól Jóbbhoz, így itt talán könnyebben látható a lényeg, miszerint egyetlen ember sem lehet elegendően jó a dicsőséges Isten számára. Úgy vélem ez a rész egész jól összegzi a három barát mondanivalóját, akik szinte kétségbeesetten ragaszkodnak ahhoz, hogy az Isten csak akkor küldhet szenvedést az emberre, ha az megérdemli. Ha másképp nem megy, akkor inkább kimondjuk, hogy mindenki megérdemli, csak hogy az Isten ilyenén kiszámíthatósága ne sérüljön. Ezzel szemben Jób azt állítja, hogy annak ellenére kapott csapásokat, hogy nem érdemelte meg, míg Elihú szerint Isten a szenvedést felhasználhatja nevelői céllal is.

Azért gondolom, hogy ez lehet a fő különbség közöttük, mert bár Isten maga is megszólal a könyv végén, mégsem magyarázkodik. Nem mondja el a könyv elején ismertetett eseményeket, nem szolgál Jóbnak vagy a barátainak magyarázattal a történetekre, pusztán felhívja Jób figyelmét rá, hogy nem tud mindent még az őt körülvevő világról sem, nem hogy Isten tetteiről vagy szándékairól. Ezzel ellentétben a „vigasztaló” barátok mindent tudni véltek és mint arról korábban szó volt, motivációjuk, értékrendjük – bár a felszínen tökéletesnek látszik – a belsejét megvizsgálva értékük megkérdőjelezhető és talán ott hibáztak, hogy a saját álláspontjukat, világnézetüket és értékrendjüket védelmezve egy hamis isten- és világképet képviseltek.

Jézus a farizeusokról így beszél:

A törvénytanároknak és a farizeusoknak hatalmuk és tekintélyük van, hogy Mózes Törvényét magyarázzák és alkalmazzák. Ezért fogadjátok meg, amit mondanak, de ne tegyétek azt, amit ők tesznek, és ne kövessétek a példájukat! Mert ők csak tanítják a Törvényt, de maguk nem követik, és nem engedelmeskednek neki! Szigorú szabályokat állítanak föl, és ráerőltetik az emberekre. Ugyanakkor ők maguk meg sem próbálják követni ezeket.

Én felfedezni vélek némi párhuzamot a Jézus által fedett farizeusok és Jób barátai között. Olyan emberek leírásának látszik, akik a felszínen mindent tudnak (vagy legalábbis tudni vélnek) Istentől, a szívük mégis távol van Tőle. Hangzatos szavaik Isten dicsőségét harsogják, de a szívük, a belső motivációik nagyon messze vannak a Szenttől.

Jézus egyértelműen kinyilvánította, hogy ez nem tetszik Istennek (János 8:31-47) és logikusnak látszik a következtetés, hogy már Jób idejében sem tetszett neki.

A szenvedés témájához visszakanyarodva, most már hogy tudjuk (vagy legalábbis tudni véljük) mi volt a baja Istennek a három barátal, jó lenne tudni mégis miért történt meg Jóbbal mindaz, ami megtörtént. A következtetésünk levonásakor azonban vigyáznunk kell, hogy ne hogy elkövessük ugyanazon hibák valamelyikét, amelyeket a történet szereplői maguk is elkövettek. Milyen lehetőségeink vannak?

Azt, hogy Jóbnak mégiscsak lett volna valami turpisság az életében, elvethetjük, hiszen a barátai pont ezen álláspontjukhoz való ragaszkodásuk miatt kaptak feddést magától Istentől.

Az, hogy a történetek Jób megjobbítását célozták volna, már nehezebb egyértelműen kizárni. Ennek egyik oka, hogy Jób jellemfejlődése ezen a téren pont a szemünk előtt zajlódik le (Jób 40:4-5), másrészt Elihú is valami hasonlóra céloz (Jób 36:8-10) és a végén őt Isten nem említi azok között, akikre megharagudott. Sőt a 38-as részben kezdődő Isten szózata mintha csak Elihú beszédének folytatása lenne. Látszólag a Bibliában megjelenő gondolattól sem áll távol ez az elképzelés, miszerint Isten az arany tűzben való megtisztításának módja szerint formálja a saját elképzelésére az embereit. (Zakariás 13:9)

Ennek ellenére, én személy szerint azt gondolom, hogy mivel Isten maga nem tesz effajta szemrehányást Jóbnak és Elihút sem dicséri meg azért, mert megtalálta volna a megoldást, ezt a magyarázatot is elvethetjük. Feltűnő viszont, hogy Isten nem tesz még csak apró lépéseket sem a történetek megmagyarázására. Még arról sem tesz említést, amiről sem Jób, sem a barátai nem tudnak, viszont mi olvasók a könyv elején megismertünk. Nem mutogat a Sátánra, nem mentetegetőzik. Pedig nekünk emberek számára, mennyire logikusnak tűnik, hogy tisztázni próbáljuk magunkat. Isten azonban, teljes felelősséget vállal a történetekért (Jób 2:3), mint ahogy teljes a hatalma is. Így, ha már adott, mi is kövessük az isteni kinyilatkoztatás logikáját. Számomra Isten szózata a Jób könyvének végén a következőt jelenti: van egy csomó minden, amit nem tudunk és megérteni, átlátni sem vagyunk képesek. Maradjunk annyiban, hogy Isten jó és mindenható, Ő tudja mit miért tesz vagy enged meg az életünkben és higgyük el, hogy Ő mindent kézben tart és az Ő tetteit mindig a lénye lényegét képező szeretete motiválja. A prédikátor szavai alapján (Prédikátor 12:13²) pedig mi dolgozzunk annyit, hogy a szívünket Őhöz fordítsuk, adjuk át a belsónket Neki, hogy betölthessen bennünket teljesen az Ő szeretetével és a tetteink meg fogják mutatni a szívünket.

A nyájas olvasó ezen a ponton valószínűleg arra gondol, hogy könnyen dumálok én, aki épp nem szenvedek és teljesen igaza van. Azonban érdemes figyelembe venni azt is, hogy ha sikerül a gondolkozásunkba beépíteni, hogy a magunkon vagy környezetünkben tapasztalható szenvedés nem egyértelmű bizonyítéka a bűneinknek és semmilyen formában sem bizonyítéka annak, hogy Isten ne lenne jó, igazságos vagy megbízható, máris jobb helyzetben vagyunk, mivel – ahogy C. S. Lewis egyik könyvében írta – az embereknel (az állatokkal ellentétben) a fizikai szenvedést jelentősen súlyosbítja a lelki tényező, a szorongás, a reménytelenség, stb. és ezen a területen könnyebbséget adhat, ha legalább előzőekben vázolt plusz terhektől – akár csak részben is – de mentesülni tudunk.

Még egy érdekesség: A Wikipedia Jób könyvéről szóló oldalán az áll, hogy a Talmud egy helyen elítélően nyilatkozik Jóbról, mondván, hogy Isten csak azért gyarapította meg Jób vagyonát a történet végén, mert láthatóan Jób ebben az életben akarta megkapni a jutalmát, úgyhogy Isten adott neki kétszer annyit és ezzel ki is rekesztette az eljövendő világból. Meg merem kockáztatni, hogy ez a gondolkodás igen messze van az Isten szándékától, de lehet, hogy ez csak az én véleményem.

² Természetesen Jézus útmutatása alapján értelmezve a Máté 22:37-40-ből